

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֵמְדָּה יָמִימָה

HEMDAT YAMIM

שלח תשע"ז

פרשת שבוע

על רפאים, אמים, ענקים, נפלים וירושלמים

הרב יוסף כרמל, ראש כולל יארץ חמדה'

המרגלים שחזרו מתור את הארץ, סיפרו למשה ולעם על הקורות אותם והדגישו במיוחד את נושא הענקים:

"וַיִּסְפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ בְּאָזְנוֹ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּנוּ... אֲפָס כִּי עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ וְהָעָרִים בְּצוּרוֹת גְּדֹלוֹת מְאֹד וְגַם יְלְדֵי הָעָם עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם: ... וְשָׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִלִים בְּנֵי עֲנָק מִן הַנְּפִלִים וְנָהִי בְּעֵינֵינוּ כְּחַגְבִּים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם" (במדבר פרק י"ג כז-לג).

עניין זה מודגש גם בפרשיה המקבילה בספר דברים:

"אָנֹכִי אֲנַחֲנּוּ עַל־יָם אֲחֵינוּ הַמִּסּוּ אֶת לְבַבְנוּ לֵאמֹר עִם גְּדוֹל וְרָם מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלוֹת וּבְצוּרוֹת בְּשָׁמַיִם וְגַם בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם" (א' כח).

הענקים ישבו בכמה וכמה אזורים ברחבי הארץ כפי שמופיע כבר בפרשת בראשית:

"הַנְּפִלִים הָיוּ בָּאָרֶץ בְּיָמֵם הָהֵם" (ו' ד).

הם התגוררו בחברון וסביבותיה כפי שמפורש בפרשת המרגלים ובספר יהושע:

"וַיִּכְרַת אֶת הָעֲנָקִים מִן הָהָר מִן חֶבְרוֹן... (י"א כא).

הם חיו גם באזור עבר הירדן המזרחי כמפורש בספר בראשית:

"וַיִּכְּפוּ אֶת רַפְאִים בְּעֵשְׂתָרוֹת קַרְנֵים וְאֶת הַזּוּזִים בְּהָם וְאֶת הָאֲמִים בְּשׁוּה קַרְיָתִים" (י"ד ה).

ובספר דברים:

"הָאֲמִים לְפָנַי יָשְׁבוּ כֹּה עִם גְּדוֹל וְרָם וְגַם כְּעֲנָקִים: רַפְאִים יִחְשְׁבוּ אִף הֵם כְּעֲנָקִים וְהַמֵּאֲבִים יִקְרְאוּ לָהֶם אֲמִים" (ב' י"א).

לאחר כיבוש הארץ בימי יהושע נותרו בני הענק רק בארץ פלשת כמבואר בכתוב:

"לֹא נֹתַר עֲנָקִים בָּאָרֶץ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי בְּעֵזָה בְּגַת וּבְאֲשָׁדוֹד נִשְׁאָרוּ" (יהושע י"א כב).

בימי שאול ודוד הושמדו גם הם כמבואר בספר שמואל:

"וַיַּצֵּא אִישׁ הַבָּנִים מִמִּחְנוֹת פְּלִשְׁתִּים גְּלִית שָׁמוּ מִגַּת גְּבֵהוּ שֵׁשׁ אַמּוֹת וְזָרְתָּ... וַיַּחְזֹק דָּוִד מִן הַפְּלִשְׁתִּים בְּקָלֶע וּבָאֲבָן וַיִּךְ אֶת הַפְּלִשְׁתִּים וַיִּמְיֹתָהוּ וַיִּחַרֵּב אֵינן בְּיַד דָּוִד" (שמואל א' י"ז ד, ט).

"וַיִּשְׁפֵּי בְּנֵי אֲשֶׁר בִּילְדֵי הַרְפָּה וּמִשְׁקַל קִינוּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִשְׁקָל נֹחַשׁת וְהוּא חֲגוּר חֲדָשָׁה וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת אֶת דָּוִד: ... וַיַּעַזְרוּ לוֹ אֲבִיָּשָׁי בְּצִוְיָהּ וַיִּכּוּ אֶת הַפְּלִשְׁתִּים וַיִּמְיֹתָהוּ... וַיְהִי אַחֲרָיִךְ כֵּן וַתְּהִי עוֹד מִלְחָמָה בְּגוֹב עִם פְּלִשְׁתִּים אֲזִי הִכָּה סַכְכֵי הַחֲשָׁתִי אֶת סֵף אֲשֶׁר בִּילְדֵי הַרְפָּה: ... וַתְּהִי עוֹד מִלְחָמָה בְּגוֹב עִם פְּלִשְׁתִּים וַיִּכּוּ אֶלְחָנָן בֶּן יִצְרֵי אֲרָגִים בֵּית הַלְחָמִי אֶת גְּלִית הַגִּתִּי וַעֲיָן חֲנִיתוֹ מִמְּנוֹר אֲרָגִים: ... וַתְּהִי עוֹד מִלְחָמָה בְּגַת וַיְהִי אִישׁ מְדוּן וְאֶצְבַּעַת יָדָיו וְאֶצְבַּעַת רַגְלָיו שֵׁשׁ וְשֵׁשׁ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מִסְפָּר וְגַם הוּא יָלַד לְהַרְפָּה: וַיִּחַרֵּף אֶת יִשְׂרָאֵל וַיִּכְהוּ יְהוֹנָתָן בֶּן שִׁמְעִי שִׁמְעָה אַחִי דָוִד: אֶת אֲרַבְּעַת אֵלֶּה יָלְדוּ לְהַרְפָּה בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְּיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבֻדָּיו" (שמואל ב' כ"א טז-כב).

בתיאור גבול יהודה ובנימין נזכר המקום הבא:

"וְעֵלָה הַגְּבוּל אֶל רֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי גֵי הַנֶּחֱם יָמָה אֲשֶׁר בְּקֶצֶה עֶמְקֵי רַפְאִים צְפֹנָה" (יהושע ט"ו ח).

הגבול עלה בגיא בן הנם, מנקודת המפגש שלו עם נחל קדרון (ליד עיר דוד), ומשם עלה אל ראש ההר (המקום בו בנה מונטיפיורי את טחנת הרוח) השוכן ממערב לגיא בן הנם ומצפון לקצה עמק רפאים (תחנת הרכבת הישנה-התחנה הראשונה). לפי זה, המקום המכונה כיום עמק רפאים, הוא המקום הנזכר בספר יהושע, וכך, מובן גם שמו: נחל-עמק רפאים מתחבר בהמשך דרכו מערבה (לכיוון הים התיכון) עם נחל שורק שמשפך לים באזור שהיה ארץ פלשתים (בין אשדוד לעזה). אם כן, הדרך שהובילה מארץ פלשתים לירושלים הסתיימה בעמק רפאים. בדרך זו הגיעו בני הרפה-הרפא, הרפאים לירושלים בימים עברו.

זכה דורנו, שבמקום שבו הפילו חיתתם האימים, הרפאים והענקים על עם ישראל, ברחוב זה נתקיימה נבואת זכריה הנביא:

"כֹּה אָמַר יְקֹנֵק צְבָאוֹת עַד יִשְׁבּוּ זְקֵנִים וְזָקְנוֹת בְּרַחְבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בְּיָדוֹ מְרַב יָמִים: וְרַחְבוֹת הָעִיר יִמְלְאוּ יְלָדִים וְיִלְדוֹת מִשְׁחָקִים בְּרַחְבוֹתֶיהָ" (זכריה פרק ח' ד-ה).

לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשס"ט	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב ע"ה נלב"ע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג ז"ל	לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת יארץ חמדה נלב"ע י"ז בסיוון תשע"ד	לע"נ ר' אליהו כרמל ז"ל נלב"ע ח' באייר תשע"ו
---	---	--	--	--	---

לע"נ יחזקאל צדיק ז"ל, נלב"ע י"א באייר תשע"ו
מש' ארץ חמדה' אבלה על מותו של חברנו האהוב הרב ראובן אברמן ז"ל, חבר הנהלת יארץ חמדה' איש תורת אמת שגורה בפיו, מחנך דגול ואיש המעלה מכל הבחינות. לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

הפרשה בהלכה

מנין של עשרה

כל דבר שבקדושה - קדיש, ברכו, קדושה, חזרת הש"ץ, ויש אומרים גם קריאת התורה, הפטרה, נשיאת כפיים וזימון - אין אומרים בפחות מעשרה. הדבר נלמד מהפסוק בויקרא כב, לב: "ונקדשתי בתוך בני ישראל". אבל מנין שבפסוק זה מדובר על עשרה, שמא יותר או שמא פחות?

אחת הדרכים היא לימוד בגזירה שווה (מתוך-מתוך) מהפסוק בפר' קורח (במד' טז, כא): "הבדלו מתוך העדה הזאת". ועדיין: הרי שם מדובר על קורח ועדתו שהיו למעלה מ-250 איש, כיצד הגענו למספר 10? עכשיו אנחנו מגיעים לפרשתנו - "עדה" מונה 10- איש, שכן נאמר: "עד מתי לעדה הרעה האת" (יד, כז), והכוונה לעשרת המרגלים, בלא לכלול בתוכם את יהושע ואת כלב.

כיון שהגענו לעדת המרגלים, הרי שגם העדה שבתוכה אנחנו מקדשים את שם ה' צריכה להיות דומה להם - לא ח"ו מוציאי דיבת הארץ רעה כמותם, אלא זכרים (ולא נשים), מבוגרים (ולא קטנים) ובני חורין (ולא עבדים).

נציין שאין זו שרשרת של גזירות שוות, תוך-תוך עדה-עדה, כיון שיתכן שדבר שלמד בגזירה שווה אינו יכול לחזור וללמד בגז"ש. כאן הכוונה היא שהמלה 'עדה' מוגדרת בפרשתנו כציבור שמונה לפחות 10 איש, וממילא בכל מקום שהיא תופיע, הכוונה היא לאותו מספר.

ע"פ הערך דבר שבקדושה בכרך ו

רפואה והלכה

דיני הרופא בשבת

וַיְהִי בַיּוֹם הַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְבָרֶךְ אֱלֹהֵינוּ אֶת יְמֵינוּ הַשְּׁבִיעִי (במדבר טו לב)

מתוך: א. שטינברג, אנציקלופדיה הלכתית רפואית, מהדורה חדשה תשס"ו, כרך ז, ערך שבת, טורים 459 - 467

תורנות רופא בשבת - רופא העובד בבית חולים, וצריך לעשות תורנות בשבת, עדיף שיחליף את תורנות השבת שלו עם רופא גוי, והוא יעשה תורנות במקומו בימי החול, ואפילו יצטרך לשלם לגוי תמורת ההחלפה, או שיצטרך לעשות תורנות רבות יותר בימי החול [433]. אמנם יש מי שכתב, שאם יש חולים יהודים בבית החולים, עדיף שישאר הרופא היהודי בתורנות, ולא יחליף אפילו עם גוי, כדי לתת טיפול טוב יותר לחולים היהודים [434].

אם אין לרופא אפשרות להחליף עם גוי, ויכול להחליף התורנות עם רופא יהודי שאינו שומר שבת - יש מי שכתבו, שעדיף לבצע את ההחלפה [435]; יש מי שכתב, שאין לאסור על הרופא להשתדל לעשות ההחלפה [436]; ויש מי שכתב, שאדרבה עדיף שהרופא שומר השבת יעשה התורנות, ולא יחליף עם הרופא היהודי שאינו שומר שבת ומצוות, אם החולים הם יהודים [437].

רופא שעובד במרפאה מחוץ לכותלי בית החולים, ויש עוד רופאים באותו מקום שאמורים לטפל בחולים דחופים, ובפרט אם יש רופאים גויים באותו מקום, ידאג שלא יוכלו למוצאו בנקל בשבת, ואפילו אם הדבר נוגע לחולי ישראל [438].

הסדרי תורנות בשבת - רופא שיוודע מערב שבת שיצטרך לבוא לבית החולים בשבת - יש מי שכתב, שאסור לו לחלל שבת באיסור תורה, וחייב לדאוג להישאר ללון סמוך לבית החולים, או בתוך בית החולים, ואפילו אם לא יהיה לו שם יין לקידוש וסעודה חשובה לכבוד שבת [439]; יש מי שכתב, שאין חובה לוותר בקביעות על נוחיותו ונוחיות המשפחה, ולטרוח טרחה יתירה כדי להימנע מחילול שבת במקום פיקוח נפש, ובפרט אם יחזור על ידי נהג גוי [440]. אמנם אם אין זה דבר רגיל, אלא שקרה פעם אחת, טוב שלא יעזוב את בית החולים וישאר שם בשבת [441]; ויש מי שחילק בין רופא תורן בבית חולים, שיוודע בוודאות שיצטרך לנסוע בשבת, שהוא חייב להימצא מבעוד יום ליד בית החולים כדי שלא יחלל שבת בנסיעתו, לבין רופא כונן, שיתכן שיקראו לו בשבת, אך הדבר לא וודאי, שאין הוא מחוייב להימצא ליד בית החולים מבעוד יום [442]. וכמו כן אין הרופא הכונן חייב להימצא בביתו כל שעות היממה בשבת, ומותר להתקשר אליו בשעת הצורך למקום שנמצא שם, גם אם יצטרך לנסוע במכונית [443]. אבל אם יש חולה מסוכן בבית חולים, והוא בטיפולו של הרופא הכונן, אל לו לעזוב את בית החולים לביתו אם הוא במרחק שיצטרך לנסוע במכונית, אלא אם כן יכול לארגן לעצמו הסעה על ידי גוי [444]. אכן אם הדבר יגרום לביטול עונג שבת של הרופא ו/או של בני ביתו, יש מי שכתב, שמותר לו לחזור לביתו, אף אם יצטרך לנסוע חזרה לחולה המסוכן בשבת [445], ובדרך כלל יש להקל עד כמה שאפשר לעוסקים בהצלת נפשות [446].

ולכל הדעות מותר לרופא לנסוע לבית חולים או לביתם של חולים עם נהג גוי, אפילו לצורך חולים שאין בהם סכנה, וכן מותר לו לחזור עם נהג גוי, ואין הוא חייב להתגורר בקרבת בית החולים בערב שבת, או לטרוח וללכת ברגל מרחקים ארוכים, או בתנאי מזג אוויר גרועים [447].

סיום תורנות בשבת - רופא תורן בבית חולים בשבת, המסיים עבודתו במהלך היום, ובמקומו יבוא רופא אחר שיצטרך לנסוע בשבת, אין חיוב על הרופא הראשון להישאר עד סוף השבת (תורנות כפולה ששי-שבת), ויתכן אף שדבר זה אינו רצוי בגלל

עייפונות וחשש הסכנה שבדבר; אבל אם הראשון מתרצה להישאר, ומובטח שאין הדבר פוגע בטיפול בחולים, תבוא עליו ברכה [448].

מחוץ לי"ב מיל - רופא או אחות שצריכים לבצע תורנות בבית חולים בשבת, והם גרים בשכונה מחוץ לתחום י"ב מילין מבית החולים, שהוא לשיטת החזו"א 13,824 מטר, ולדעת הגר"ח נאה הוא 11,520 מטר, מותר להם לבוא בשבת גם מחוץ לתחום שבת במכונית הנהוגה על ידי גוי [449].

נסיעה בחזרה - רופא שנקרא לטפל בחולה, ונסע לביתו של החולה בשבת, או שנסע לבית החולים - יש אומרים, שאסור לו לחזור לביתו בדרך של איסור תורה, ולכן לא יחזור במכוניתו-שלו כשהוא בעצמו הנהג, אלא יחזור עם נהג גוי [450], וכן אסור לו לחזור לביתו אם הוא מחוץ לתחום י"ב מיל, אפילו על ידי נהג גוי [451]; יש אומרים, שאף מותר לו לחזור לביתו אפילו בדרך של איסור תורה, כגון לנהוג בעצמו הביתה [452], אף שעדיף שיחזור עם גוי [453]; יש מי שכתב, שמעיקר הדין מותר לחזור גם על ידי חילול שבת באיסור תורה, אבל דין זה הוא דווקא במי שצריך להיתר זה באופן חד-פעמי ומקרי, לעומת זאת חברי 'הצלה' שזה דבר הנשנה אצלם בקביעות בכל שבת, יחזרו על ידי גוי, כדי שלא יתרגלו בקביעות לחלל שבת [454]; יש מי שכתב, שלכתחילה צריך לסדר לאנשי 'הצלה' כך שלא יצטרכו לחזור, אבל אם אין אפשרות כזו, אסור להחמיר בעניין אפילו באיסורי תורה, כדי שלא לבוא לידי פיקוח נפש [455]; ויש מי שכתב, שמעיקר הדין אין להתיר איסור מן התורה בחזרה, אבל מי שרוצה לסמוך על המתירים, יש לו אילן גדול לסמוך עליו [455].

המחלוקת בין המתירים לחזור בעצמו אף שיש בזה איסורים מן התורה, לבין המתירים לחזור רק עם נהג גוי, כי מתירים הם רק איסורים מדרבנן היא בהגדרת הכלל שהתירו סופם משום תחילתם [456], וכדי שלא להכשיל לעתיד לבוא [457], האם הוא דווקא באיסור דרבנן [458], או אף באיסורי תורה [459].

הוצאת מכשירים רפואיים - רופא שנקרא לבית חולה שאין בו סכנה, אסור לו לקחת עמו מכשירים רפואיים אם אין עירוב במקום; ואם מדובר בחולה שיש בו ספק סכנה, מותר לקחת המכשירים, וישתדל להוציאם בדרך של שינוי; ואם יש סבירות שהוא יזדקק למכשירים אלו לחולים אחרים באותה שבת, מותר לו גם להחזירם אחרי בדיקת החולה [460].

ציאה בחלוק - מותר לרופא לצאת בחלוקו הלבן על בגדיו גם במקום שאין עירוב [460].

הדלקת נרות שבת - רופא/ה תורן השהיה בבית חולים בליל שבת, אם אין מי שמדליק נרות שבת עבורו בביתו, חייב להדליק נרות שבת בברכה בחדרו בבית החולים; ואם יש מי שמדליק עבורו נרות שבת בביתו, יוצא ידי חובה משום כבוד שבת, אלא שצריך לדאוג שיהיה לו אור במקום שהייתו משום עונג שבת [461].

מוצאי שבת - רופא שממשיך סעודתו במוצאי שבת והטלפון מצלצל, יאמר 'ברוך המבדיל בין קודש לחול' בלי שם ומלכות, ואז יענה לטלפון [462].

רחיצת ידיים - רופא הבא לרחוץ ידיו לפני הטיפול בחולה או אחרי הטיפול, עדיף שישתמש בסבון נוזלי, אך אם אין לו סבון נוזלי, מותר גם בסבון רגיל [463].

מקורות

[433] שו"ת תשובות והנהגות, ח"א סי' תתסד וסי' תתעד; ששי"כ פ"מ סעי' כג; [434] ששי"כ פ"מ הע' סה**, בשם הגרש"ז אויערבאך; [435] שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ד סי' עט; הרב ש. מן-ההר, תחומין, כב, תשס"ב, עמ' 81 ואילך. אלא שהגביל דין זה לעת שלום, בעוד שבזמן מלחמה לא יתחלף; [436] הגר"ז גולדברג, הלכה ורפואה, ד, תשמ"ה, עמ' קפא ואילך; [437] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בששי"כ פלי"ב הע' קכה, ושם פ"מ סכ"ג, ושו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' לד אות לה. וראה גם בשו"ת במראה הבזק ח"ה סי' נא. וראה בשו"ת הגר"י א הרצוג חאו"ח סי' נו, ומאמרו של הרב א. שלזינגר, תחומין, כא, תשס"א, עמ' 189 ואילך, והני"ל, תורה שבעל פה, מג, תשס"ב, עמ' צח ואילך, שפסקו כך לעניין החלפת תורנות שבת של חייל דתי עם חייל לא-דתי. ולכאורה המחלוקת אם רופא יהודי שומר תורה ומצוות יחליף תורנות עם רופא יהודי שאינו שומר שבת תלויה במחלוקת הרמב"ם והראב"ד, שבת ב טז, בסוגיא במנחות סד א בעניין מי שפרס מצודה בשבת להעלות דגים והעלה תינוק, שכוונתו היתה לעסוק במלאכה אסורה, ומתוכה הביא לידי הצלת חיים. ולכאורה מי שפוטר את הדייג יסבור שגם רופא מחלל שבת שעוסק בהצלת נפשות יהיה פטור, וממילא מותר להחליף עמו תורנות, בעוד שמי שמחייב את הדייג, יסבור שהמחלל שבת עובר על איסור באותם חילולים שאינם קשורים לפיקוח נפש, אף שעוסק גם בפיקוח נפש, וממילא יהיה אסור להחליף התורנות. וראה עוד בנידון באמרי בינה ה' י"ט סיג ד"ה ודע; צפנת פענח על הרמב"ם, שבת שם. וראה עוד בתורת היולדת פ"ג הע' ט; [438] שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ד סי' עט; [439] שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"א סי' קלא; [440] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דברי בששי"כ פלי"ב הע' קד; הני"ל, שולחן שלמה ח"א סי' רמח סק"י; ביצחק יקרא על שו"ע סי' רמח ס"ד. וראה במאמרו של הרב מ. הלפרין, אסיא, ז, תשנ"ד, עמ' 241 ואילך, הע' 5; [441] שולחן שלמה, שם; [442] הגר"י נויבירט, הלכה ורפואה, א, תש"מ עמ' קס ואילך; [443] ששי"כ פ"מ ס"ג; [444] ששי"כ פ"מ סכ"ב; [445] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בששי"כ שם הע' סד; [446] הגרש"ז אויערבאך, שם הע' סה; [447] הגר"י נויבירט, הובאו דבריו בנשמת אברהם חאו"ח סי' שכט סק"ז; [448] תורת היולדת, מהד' שניה, פני"ט שאלה ב והע' ד; [449] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו במאמרו של הרב מ. הלפרין, אסיא, ז, תשנ"ד, עמ' 241 ואילך; הגרש"ז אויערבאך והגר"ז גולדברג, הובאו דבריהם במאמרו של הרב י. קטן, אסיא, שם, עמ' 247-8. וראה מהר"ק שורש מה, שאיסור תחומין הוא לאו דווקא במהלך ברגליו, אלא גם הנוסע בקרון המונהג על ידי גוי, אך דבר זה אסור רק מדרבנן, ולפיכך במקום ספק פיקוח נפש - מותר. ואם מועיל לעשות עירוב תחומין גם ב"ב מיל - ראה בס' קרית אריאל פ"א אות ח ובהע' כו, שהוא מחלוקת ראשונים. וראה עוד הרב מ. הלפרין, חוב' אסיא, נז-נח, כסלו תשנ"ז, עמ' 43 ואילך; הני"ל, אסיא, חוב' נט-ס, אייר תשנ"ז, עמ' 201-202. וראה עוד מה שכתב הגר"א נבנצל, בס' הצבא כהלכה מאת הרב יצחק קופמן, עמ' תכג הע' 4. וביום טוב בוודאי יש להקל לשיטת הפוסקים שביי"ט לכולי עלמא תחומין לאו דאורייתא - ראה מנ"ח מ' ירח סק"ב; שד"ח מע' התני"ו כלל ס; שו"ת היכל יצחק חאו"ח סי' מח סעי' ה; [450] שו"ת הר צבי ח"ב חאו"ח סי' י; שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ז-ח, ושם ח"ב סי' כט אות ו; שו"ת משנה הלכות ח"ג סי' מב-מט; הגר"י א ליעבעס, הלכה ורפואה, ג, תשמ"ג, עמ' עג ואילך; הגר"ח"פ שיינברג, הלכה ורפואה, ה, תשמ"ח, עמ' קכד ואילך; ששי"כ פ"מ סס"ט; הרב מ.ח. שמרלר, בשבילי הרפואה, ה, תשמ"ב, עמ' קח ואילך; [451] הגרש"ז אויערבאך והגר"ז גוסטמן, הובאו דבריהם במאמרו הרב מ. הלפרין, אסיא, ז, תשנ"ד, עמ' 241 ואילך; הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו במאמרו של הרב י. קטן, אסיא, ז, תשנ"ד, עמ' 247-8; שו"ת בנין אריאל עמ' 51. וכן שמעתי מפי הגר"י נויבירט והגר"מ הלבשרטס; [452] חזו"א, הובאו דבריו בספר אורחות רבינו בעל 'הקהילות יעקב' כרך א סי' ריג; הגר"י סולובייצק

מבריסק, הובאו דבריו בחוב' אסיא, נו, תשנ"ו, עמ' 64; שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ד סי' פ; שם ח"ה סי' כה (וראה מכתבו של י.מ. האנדלער, מנהל חברת 'הצלה', מה שכתב בשם הגר"ד פיינשטיין, פורסם בתחומין, יז, תשנ"ז, עמ' 81, בהערת העורך. וראה מאמרו של הרב מ. קליין, תחומין, כג, תשס"ג, עמ' 89 ואילך, שוודאי גם האגר"מ מודה שלכתחילה יחזרו עם נוכרי, אם אפשר). וראה עוד בנידון בשו"ת דבר יהושע ח"ג חיו"ד סי' סט; שו"ת היכל יצחק חאו"ח סי' לב, ושו"ת הגר"מ הרצוג חאו"ח סי' נז אות א; עמוד הימיני, סי' יז, הבטחון הפנימי במדינה בשבת; הרב מ. הלפרין, אסיא, ד, תשמ"ג, עמ' 60 ואילך; הרב י.א. זלמנוביץ, בשבילי הרפואה, ג-ד, תשי"מ, עמ' פא ואילך; [453] שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' טו פי"ז סק"ב, ופי"ג סק"ח, ושם ח"י"א סי' לט-מ, ושם חכ"א סי' נט, ושם חכ"ב סי' צה; [454] שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' כו; שם ח"ח סי' פז; [455] שו"ת תשובות והנהגות, ח"ג סי' קה, ושם ח"ד סי' פ; [455א] הרב מ. קליין, תחומין, כג, תשס"ג, עמ' 89 ואילך; [456] עירובין מד ב; יומא עז ב; ביצה יא ב; מו"ק ז א. וראה תוס' עירובין מד ב ד"ה כל, ותוס' ר"ה כג ב ד"ה שיהיו; [457] ר"ה כא ב; קידושין לג א; [458] כך דעת המג"א סי' תצו סק"ח בשם הב"ח; שו"ת ובחרת בחיים סי' צט; הגה' מהרש"ם ר"ה כא ב; נשמת אדם כלל צא סק"א; מנ"ח מ' כד; [459] כך דעת שו"ת שאילת יעבץ סי' קלב, ד"ה ודקשיא; שו"ת חת"ס חאו"ח סי' רג; שם חחו"מ סי' קצד; שם ח"ו סי' עט. וראה עוד באנציקלופדיה תלמודית, כרך יא, ע' התירו סופו משום תחלתו, עמ' רס ואילך; הרב א. אבידן, תורה שבעל פה, יח, תשל"ו, עמ' צה ואילך; הרב מ. ולדמן, תחומין, ג, תשמ"ב, עמ' 38 ואילך; הרב מ. הלפרין, אסיא, שם; הרב י. אריאל, תחומין, יז, תשנ"ז, עמ' 79 ואילך. ולבאורה יש להקשות משיטות הפוסקים, שאין לומר מדעתנו התירו סופן משום תחילתו, אלא רק באותם מקרים שחז"ל קבעו בזה – ראה ר"מ ביצה פ"א סי' ט; שו"ת חות יאיר סי' קטו; ח"י חת"ס ביצה יא ב; שיירי קרבן מו"ק א ד, וי"ל; [460] ששי"כ פ"מ סי"י, והעי' לג. וראה בסי' ביצחק יקרא על מ"ב סי' שצז סק"ו, שדין הכלים כבעליהם; [460א] ששי"כ פ"ח סי"ה; [461] ראה רמב"ם שבת ה א; שם ל ה; שו"ת בית הלוי ח"א סי' יא; בן איש חי שנה ב, פ"י נח, ס"ה; מ"ב סי' רסג סק"ב וסק"ח; ששי"כ פמ"ה סי"י; [462] הגר"מ נויבירט, הובאו דבריו בנשמת אברהם ח"ד חאו"ח סי' רסג סק"א. וראה שם, אם יוכל לומר אחר כך רצה בברכת המזון; [463] ששי"כ פ"מ סי"א; שו"ת יביע אומר ח"ד חאו"ח סי' כח; שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' טו פי"ד סק"ד. וראה עוד בשו"ת הלל אומר חאו"ח סי' ריב.

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן.
יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביורר מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

לרכישה

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטוריה זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו.

בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

לקניה בחנות הספרים

<p>לכרך-30 *** לשמונת הכרכים: 190</p>	<p>כל כרך ₪60 לשמונת הכרכים: ₪420</p>	<p>שו"ת "במראה הבזק", חלקים א-ח חלק ג' אזל. בע"ה, ישלח לקונים לכשיצא לאור מחדש קרוב.</p>	
<p>לכרך - 50 *** לשבעת הכרכים: 250</p>	<p>כל כרך ₪80 לשבעת הכרכים: ₪500</p>	<p>שו"ת "במראה הבזק", בכריכה מהודרת חלקים א-ז</p>	

מנהגי האבלות על תלמידי רבי עקיבא חלק א'

חלק ראשון; מסורת הגאונים בענין מיתת תלמידי רבי עקיבא

במסכת יבמות (דף סב, ב) מובא:

"רבי עקיבא אומר: למד תורה בילדותו – ילמוד תורה בזקנותו, היו לו תלמידים בילדותו – יהיו לו תלמידים בזקנותו, שנאמר (קהלת יא, ו): 'בבקר זרע את-זרעך וּלְעֶרְב אֶל-תַּנְחַן יָדְךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אִי זֶה יִכְשֹׁר הַזֶּה אַרְזָה וְאִם-שְׁנִיָּהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים'. אמרו: שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיוכוס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם, עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום, וּשְׁנָאָה להם ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא: כולם מתו מפסח ועד עצרת. אמר רב חמא בר אבא, ואיתמא ר' חייא בר אבין: כולם מתו מיתה רעה. מאי היא? א"ר נחמן: אסכרה".

באגרת רב שרירא גאון משמע שאין הדברים כפשוטם, וז"ל:

"והעמיד ר' עקיבא תלמידים הרבה והוה שמדא על התלמידים של ר' עקיבא, והות סמכא דישראל על התלמידים שניים של ר' עקיבא, דאמור רבנן שנים עשר אלף [זוגות] תלמידים היו לו לר' עקיבא מגבת ועד אנטיוכוס וכלם מתו מפסח ועד עצרת והיה העולם שמם והולך עד שבאו אצל רבותינו שבדרום וּשְׁנָאָה להם רבי מאיר ור' יוסי ר' יהודה ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע והם העמידו באותה שעה כדאיתא ביבמות".

בסוגיה נאמר שהם מתו באסכרה, אך רב שרירא גאון מציין שהם מתו בשמד, ובלשון זו הוא משתמש באגרתו לציון מלחמות וגזרות של הגויים כנגד ישראל. כמו כן, בסוגיה משמע שרבי עקיבא עצמו לימד את התלמידים שניים שהם התנאים המוזכרים שם, אך מדברי רב שרירא גאון משמע שתנא שמכונה 'רבותינו שבדרום' שנה להם את התורה השניה של רבי עקיבא. להבנה זו בענין התלמידים שניים יש סיוע במקורות נוספים וכדלקמן.

מסורת הגאונים והרמב"ם והר"ש מקינון על התלמידים השניים

בסדר תנאים ואמוראים, שהוא חיבור קדום מתקופת הגאונים, כתוב בנוסחה המובאת במחזור ויטרי (בפירוש לפרקי אבות במשניות הגדולות בהוצאת וילנא):

"כל סתם משנה כר' מאיר היא, כל סתם ברייתא ר' נחמיה, סתם ספרא ר' יהודה בר אלעי, סתם ספרי ר' שמעון בן יוחאי, וכולהו אליבא דר' עקיבא. והן תלמידי ר' עקיבא, ולא ראו ר' עקיבא ולא היו עמו בדור אחד, אלא הפליגו על דעתו"¹.

כלומר לפי המסורת של סדר תנאים ואמוראים, תנאים אלו לא קיבלו ממש מרבי עקיבא את תורתו השניה, אלא שהם נחלקו בינם מהי תורתו השניה, וכל אחד מהם הניח שהוא ירד לעומקה. הבנה דומה שהם לא קבלו ממש מרבי עקיבא מתבקשת גם מהקדמת הרמב"ם ליד החזקה, וז"ל:

"ור' ישמעאל ור' מאיר בן גר צדק קבלו מר' עקיבא. וגם קיבל ר' מאיר וחבריו מר' ישמעאל. חבריו של ר' מאיר הם ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' נחמיה ור' אלעזר בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר ושמעון בן עזאי ור' חנניה בן תרדיון".

הרמב"ם חולק במקצת על סדר תנאים ואמוראים, ונוקט שרבי מאיר אכן קיבל מרבי עקיבא (וכפי משמע בכמה מקומות באגרת רב שרירא). אך גם הוא מסכים ששאר התנאים המנויים שם לא קבלו מרבי עקיבא, אלא שיחד עם רבי מאיר הם קיבלו מרבי ישמעאל. וגם דעת הר"ש מקינון (ספר הכריתות שער א, ב) היא כדעת הרמב"ם.

ונראה שהרמב"ם והר"ש מקינון נקטו שהכינוי 'רבותינו שבדרום' מתייחס במעשה זה לרבי ישמעאל שהיה גר 'סמוך לאדום', והירושלמי (כתובות פ"ה ה"ט) מבאר שהכוונה ל'דרומה'. ואפשר שהרמב"ם והר"ש מקינון דייקו כן מלשון רב שרירא גאון שכתב באגרתו בלשון יחיד: "עד שבאו אצל רבותינו שבדרום וּשְׁנָאָה להם". והם הסיקו שהוא מרמז שרבי ישמעאל שגר בדרום, הוא 'רבותינו שבדרום', והוא קיבל מרבי עקיבא את התורה האחרונה שלו והחכים להבין את עומקה, והוא שְׁנָאָה - לתנאים המוזכרים שם. ורבי ישמעאל מכונה 'רבותינו שבדרום' הן לציון מיקומו בארץ ישראל, והן משום שהדרום מציין חכמה, ומרמז שרבי ישמעאל החכים² לרדת לעומק תורת רבו רבי עקיבא.

מעתה, לפי המסורת של סדר תנאים ואמוראים, ולפי מה שרמז רב שרירא בסיום דבריו שם שרבי עקיבא לא לימד ממש את התלמידים השניים, ולפי דברי הרמב"ם והר"ש מקינון, מסתבר שגם פרטים נוספים במעשה הם 'סמליים' והתלמידים הראשונים של רבי עקיבא לא מתו ב'אסכרה' ממש, אלא כפי שכתב רבי שרירא גאון שהם מתו ב'שמד', לשון שהוא משתמש באגרתו לציון מלחמות וגזרות של הגויים כנגד ישראל.

ויש לברר כיצד הבינו הגאונים והרמב"ם והר"ש מקינון את המשמעות הסמלית של מיתת התלמידים הראשונים ב'אסכרה', ומדוע הסוגיה מציינת שהם מתו 'מפסח ועד עצרת', כאשר מסתבר יותר שה'שמד' שעשו הגויים נמשך במשך תקופה ארוכה יותר, ובמיוחד בחדש אב שאז חרבה ביתר. בענין זה נאריך בעז"ה בחלק הבא מהמאמר.

מנהגי האבלות על תלמידי רבי עקיבא חלק ב'

מאמר זה הוא המשך של המאמר הקודם "[מנהגי האבלות על תלמידי רבי עקיבא חלק א'](#)". במאמר ההוא התבאר שרב שרירא גאון מרמו באיגרתו שהאמור בסוגיה ביבמות (דף סב, ב) שרבי עקיבא היה רבם של רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אינו כפשוטו ויש להבינו במשמעות סמלית. וכן האמור שם שתלמידי רבי עקיבא מתו בין פסח לעצרת באסכרה גם הוא אינו כפשוטו, אלא שהם מתו במלחמות נגד הגויים. אלא שאם כן צריך לברר מדוע תקופת האבלות עליהם היא בין פסח לעצרת כאשר מסתבר יותר שיש להתאבל עליהם בתקופת אב שאז נחרבה ביתר.

המסורת של ערוגת הבשם

נראה שהמפתח להבנת ה'סמלים' שבאותה סוגיה נמצא במסורת ולפיה התלמידים שמתו היו תלמידי הלל ושמאי. המסורת מובאת בספר 'ערוגת הבשם' שהתחבר ע"י רבנו אברהם ב' עזריאל, שהיה מרבנותיו של האור זרוע. וז"ל (עמוד 75):
 "ראיתי כתוב שאלו כן לרבתינו, מה טעם מנהג בישראל [אין] עושין מלאכה בין פסח לעצרת, משתשקע החמה עד למחרת שחרית. ואמרו לנו שני טעמים. אחד על פטירת תלמידי הלל ושמאי דאמרו שמונים אלף תלמידים היו להילל הזקן ושמאי מגבת ועד אנטיפרס וכולן מתו מפסח ועד עצרת על שלא היו נוהגים כבוד זה לזה. והיו מתים סמוך לשקיעת החמה, וקוברים אותם משתשקע החמה. והיו העם בטילים ממלאכה. על כן גזרו שלא לעשות שמחה מפסח ועד עצרת, ושלא לחנך חדשה עד עצרת. ונהגו גם הנשים מלעשות [מלאכה] משתשקע החמה. ועוד עניין אחר, משום שאנו סופרין אותה עומר עד לאחר שקיעת החמה..."

מסורת זו תמוהה, בתלמוד וכן במדרשים המקבילים מתבקש מהבאת המעשה בסמוך לדרשת רבי עקיבא לכתוב 'בבקר זרע את זרעך' – שהתלמידים שמתו היו **התלמידים הראשונים של רבי עקיבא**. ונראה שדבר זה מוסכם גם על המסורת החילופית, אלא שהיא רוצה לרמוז שמיתת תלמידי רבי עקיבא היא בעלת משמעות סמלית, והיא התרחשה כבר לפני כן אצל תלמידי הלל ושמאי.

המחלוקת שבין תלמיד הלל ותלמידי מנחם ושמאי

המסורת בדבר "**שמונים** אלף תלמידים שהיו להלל ושמאי שמתו", היא בעלת משמעות סמלית. והמספר 'שמונה' מסמל בה את חיבור לעולם המעשה ובמיוחד לעבודת המלכות, וכן מצאנו משמעות סמלית זו בקשר להלל (חגיגה דף טז, א-ב):
 "משנה... הלל ומנחם לא נחלקו, יצא מנחם נכנס שמאי.... גמרא... להיכן יצא? אביי אמר: יצא לתרבות רעה. רבא אמר: יצא לעבודת המלך. תניא נמי הכי: יצא מנחם לעבודת המלך, ויצאו עמו שמונים זוגות תלמידים לבושין סריקון."
 נראה שאין מחלוקת ממשית בין אביי ורבא מה עשה מנחם. מנחם שהיה סגנו של הלל והנהיג עמו את הצבור, עזב את הסנהדרין ויצא לעבודת המלך, ואביי מגלה שתלמידי הלל שנשארו בבית המדרש התייחסו אל מנחם ואל "**שמונים** זוגות תלמידים" שיצאו עמו כמי שיצאו לתרבות רעה. ובירושלמי משמע שהתייחסו אליהם כ'עובדי עבודה זרה'³. והמסורת של ערוגת הבשם מוסיפה ומגלה שהתייחסו אליהם גם כמו 'למתים'.

מלחמת תלמידי הלל במדרש שיר השירים זוטא

מלחמת דעות זו מתוארת כמלחמה של ממש בסיום מדרש שיר השירים זוטא, והיא משולבת בדימויים מנבואות זכריה על המלחמה בירושלים, וז"ל המדרש:
 "דבר אחר: ברח דודי. ברח כבוד מישראל. אימתי. יום שכריתי ברית עם ארחומו והעלו שני טלאים. אחד לצפון המזבח לשם ארחומו ואחד לדרום המזבח לשם ירושלים... דבר אחר: ברח דודי. אימתי. בימי מנחם והלל שנפלה מחלוקת ביניהם ויצא מנחם הוא ושמונה מאות תלמידים מלובשים סריקונין של זהב. ובא חנן בן מטרון (ובענין) [ובעט⁴] (בן יהודה) [בו ביהודה]⁵ אחיו של מנחם והרגו. ועלה אלעזר והתלמידים עמו וחתכו מנויות מנויות [מנות מנות⁶]. באותה שעה שלחו אנשי ארחומו והשיבו קסטרא על ירושלים והיו מטמאים כל הנשים שהיו בתוכה. ועלה אלעזר והתלמידים עמו והכו כל אנשי קסטרא. באותה שעה נפלה מחלוקת בירושלים. על אותה שעה אמרו ברח דודי ודמה לך לצבי או לעפר האילים על הרי בשמים."
 גם מדרש זה מדגיש את המספר 'שמונה' (שמונה מאות תלמידים), וגם אותו קשה להבין כפשוטו. העלאת הקרבנות המתוארת שם תמוהה. שהרי כל הקרבנות נשחטים מחוץ למזבח, ולאחר מכן מעלים אותם למערכה הגדולה של האש שבמזבח, ולא היו מעלים אותם במקומות אחרים במזבח. ונראה שהמדרש מרמו למזבח שבשמים, וכפי שמזבח זה מוזכר גם באוצר המדרשים (אייזנשטיין, גן עדן; גיהנם עמוד 88): "וישם ברכיע ערבות עומד מיכאל השר הגדול ומזבח לפניו, וכל נשמות הצדיקים מקריב על המזבח ההוא".

ידוע שיש שני שורשי נשמות של צדיקים. נשמת יהודה הצדיק שידועה גם כמשיח בן דוד, ואלו שעיקר עיסוקם בתורה ובתפילה קשורים בה. ונשמת יוסף הצדיק שידועה גם בשם משיח בן יוסף או משיח בן אפרים, ואלו שעיקר עיסוקם בצד הגשמי בכלכלה ובביטחון קשורים בה. 'ירושלים' מסמלת את העיר האידיאלית של הרוחניות, ומלכתחילה היא אמורה להתייחס אל החכמה ואל 'יהודה'. ולכן בצד הדרומי של המזבח שבשמים, הצד שמתייחס לחכמה, מקריבים טלה לשם צדיקים שמתייחסים ליהודה, והם מכונים בנבואת זכריה בשם "יושב ירושלים". מאידך בצד הצפוני של המזבח שבשמים, הצד שמתייחס לעושר, מקריבים טלה לשם צדיקים שמתייחסים למשיח בן אפרים. השם 'ארחומו' מרמו בצליל שלו למשיח בן אפרים, על פי הכתוב (ירמיהו לא, יט): "הבן יקר לי אפרים אם ילד שעשעים פלמי דברי בו זכר אפרכנו עוד על לן המו מעי לו **חם ארחמונו** נאם ה'". וכן מצאנו בילקוט שמעוני (ישעיהו, תצט): "...אפרים משיח צדקנו... ארחמונו בשעה שהוא יוצא מבית האסורין". ורמזים אלו מתבארים שם בהמשך המדרש, וכדלקמן.

המלחמה בירושלים של מעלה

מאז שהקב"ה חילק את הצדיקים לשתי קבוצות מרכזיות יש בינן מאבק מי יותר צדיק, ובמילים אחרות מיהו הצדיק האמיתי, ומי הוא זה שנמצא – באמת לאמתה - בירושלים של מעלה. מאבק זה מרומז בסתירה שבין ספר יהושע לבין ספר שופטים בשאלה מי לא גרש את היבוסים מירושלים, ובתיאורים השונים של גירוש היבוסים מירושלים בידי דוד⁷.

מנחם ותלמידיו שעזבו את בית המדרש ויצאו ל'חוץ' לצורך עבודת המלך - שורשי נשמותיהם הם מיוסף הצדיק. הם יצאו לבושי 'בגדי זהב' והמספר שמייצג אותם הוא 'שמונה' ('שמונה מאות', או 'שמונים' תלמידים), משום שמספר זה מסמל את שמונת בגדי הזהב של הכהן הגדול, שהם אמנם בגדי קודש, אך הוא משמש בהם בחוץ ואינו רשאי להיכנס עימם אל הקודש פנימה. כמו כן, יציאה לחוץ בבגדים מפוארים מסמלת נציגים של משיח בן יוסף, וכפי שמצאנו במלכים (א יא, כט): **"...וַיִּרְבְּעוּ יָצָא מִירוּשָׁלַם וַיִּמְצָא אֹתוֹ אַחִיָּה הַשִּׁלְנִי הַנְּבִיא בְּדֶרֶךְ וְהוּא מְתַפְּסָה בְּשֵׁלֶמָה חֲדָשָׁה..."**.

תלמידי הלל מסמלים במעשה את אלו שנשארו בבית המדרש ונקטו שאין בעם ישראל צורך ב'תפקיד' של מישהו שעוסק בעיסוקים גשמיים כמו אנשי מלחמה וכדומה. הם התייחסו אל תלמידי מנחם שיצאו לחוץ לעבודת המלכות כמו ל'גויים', ולכך מרמז גם צליל השם 'ארחומו'. מצד אחד הוא מרמז ל'ארחמונו' ומזכיר את משיח בן אפרים, אך מצד שני הצליל שלו מרמז לשם של גויים. תלמידי הלל התייחסו לתלמידי מנחם גם כמו ל'מתים'. ומסתבר ש'פְּנִיָּם הַפְּנִיָּם לְפָנִים כֵּן לֵב הָאָדָם לְאָדָם', גם תלמידי מנחם השיבו יחס שכזה לתלמידי הלל שנשארו בבית המדרש והתייחסו אליהם - כמו ל'מתים'⁸.

דבר זה מרומז בסיפור על 'חנן בן מטרון' ש'בעט בו' ב'יהודה' אחיו של מנחם ו'הרגו'. הצליל של 'חנן בן מטרון' מזכיר את חנוך ואת מטטרון, שהוא מלאך בשמים שמייצג במידה מסוימת את עיסוקיו של משיח בן יוסף⁹, והוא שר צבא ד' שבא לעזור ליהושע במלחמותיו הצבאיות¹⁰. ה'בעיטה' מסמלת יחס של בוז. כאשר תלמידי הלל ששורשם במשיח בן יהודה בזים לתלמידי מנחם (ששורשם במשיח בן יוסף) ומתייחסים אליהם כמו ל'מתים', גם בירושלים של מעלה נוצרת מריבה. וחנוך בן מטרון (שמייצג את משיח בן יוסף) בא ובוטע ביהודה (משיח בן יהודה) ומתייחס אליו כמו ל'הרוג'. משיח בן יוסף ומשיח בן יהודה הם 'אחים', וצריכה להיות בינם 'אהבת אחים'. אך 'מנחם'¹¹ נציגו של משיח בן יוסף (חנוך בן מטרון) בוטע בו בבוז ב'יהודה' אחיו וכביכול 'הורגו'.

'הריגה' סמלית זו גוררת תגובה נגדית – 'ועלה אלעזר והתלמידים עמו וחתכו מנויות מנויות'. אלעזר והתלמידים מייצגים את אלו שנשארו בבית המדרש והם נציגי משיח בן יהודה. והם כביכול 'הורגים' את משיח בן יוסף וחותכים אותו ל'מנות מנות'¹². הריגה שכזו מסמלת בוז גמור ולפיו אין צורך לקבור 'הרוג' זה. וכפי שמצאנו בשמואל (א טו, לג): **"וַיִּשְׁפֹּף שְׂמוּאֵל אֶת אֶגְגֵי דָ' בַּגִּלְגָל, וְחָזַל מִבָּאֲרִים (אֵיכָה רַבָּה גַת): "אִ"ר אַבָּא בַר כְּהֵנָּה הַתְּחִיל מַחְתֵּךְ בְּשֵׁר וְחַתִּיכוֹת חַתִּיכוֹת וּמֵאֲכִיל לְנַעֲמִיּוֹת"**. ומדרש שיר השירים זוטא ממשיך ומתאר שם את המלחמה בדימויים מנבואת זכריה.

'אלעזר והתלמידים' מוזכרים במדרש כדי לרמז שמחלוקת זו שבין תלמידי מנחם ותלמידי הלל היא **מחלוקת קדומה**, ושורשה במחלוקת שבין **אלעזר** בן אהרון ושבת לוי (**'התלמידים'**) לבין שאר שבטי ישראל שהם אנשי המלחמה. העמקה בפרשיה זו תוכל להאיר את המשמעות הסמלית של מנהגי האבלות על תלמידי רבי עקיבא (או תלמידי הלל ושמואל), ומנהג נוסף שנעשה בזכר ל'קבורתם', וכפי שיתבאר במאמר הבא.

¹ נוסחה כעין זו ראה החיד"א בסדר תנאים ואמוראים שמובא בספר הפליאה שבספר הקנה, והקשה שבמסכת יבמות (דף סב, ב) משמע שהיו תלמידי ממש של ר' עקיבא, ולכן כתב שתלמיד טועה הוא שכתב שלא ראו את רבי עקיבא. אולם המגיה לפרוש מחזור ויטרי כתב שקשה לומר שדברי תלמיד טועה נכתבו בסגנון דומה בכמה מקומות. נוסחה כעין זו מובאת במקומות נוספים כגון בנוסחת שד"ל ובנוסחת גראסברג. וראו גם במהדורת מצגר.

² כעין כך מבוואר ברש"י במסכת עירובין (דף נג, ב) בביאורו ל'הנגיב למפיבושת'.

³ וכן מרומז בירושלמי (חגיגה פ"ב ה"ב): **"יצא הוא ושמונים זוג של תלמידי חכמים מלובשין תירקי זהב, שהשחירו פניהן כשולי קדירה שאמרו להן כתבו על קרן שור שאין לכם חלק בא-להי ישראל"**.

⁴ על פי גרסת ליברמן מובאת גם בקובץ ירושלים עיר הקודש והמקדש במאמרו של קרויס עמוד 79

⁵ גרסת אגדת שיר השירים, שכטר.

⁶ גרסת ליברמן.

⁷ וכפי שהתבאר במאמר **"מי התרשל בגרוש היבוס"** ובמאמר **"דוד וגרוש היבוס"**.

⁸ מלחמת השקפת עולם שכזו מרומזת במעשים נוספים שמתייחסים לתלמידי הלל ושמואל, ושורשה מרומז בתנ"ך, ועיקריה התבארו במאמר **"שמחה ועצב בקרב בגיא מלח"**.

⁹ וז"ל השל"ה (פרשות וישב-מקץ-ויגש תורה אור): **"כתב הפרדס (שער ל' פ"ח)... צורת יעקב חקוקה בכסא שהוא למטה מהאצילות, ויוסף תחת אביו במטטרון שהוא למטה מהכסא"**.

¹⁰ כמבואר בתיקוני זוהר (הקדמה דף יד, ב) ובאלשיך (יהושע ה, יד).

¹¹ ושמו 'מנחם' מרמז על היותו מתאים להיות 'משיח'.

¹² גרסת ליברמן

Israel

ישראל

תשרי תשע"א

תשלום מס ותכנון מס

שאלה

פנה אליי אחד מחברי קהילתי ובפיו שאלה: שלשה אחים ירשו מגרש ועליו הם מתעתדים לבנות בניין דירות. מס השבח המוטל על ההליך הוא גבוה מאוד. כדי שלא לשלם סכום גבוה כל כך הם פנו לעורך דין מתחום הנדל"ן שבנה להם תכנית לתכנון מס, הכוללת העברת בעלות על חלק מהמגרש לנכדים. כל אחד משלושת היורשים העביר חלק לאחד מילדיו. אנשי מס שבח התרעמו על תכנון המס, אולם עורך הדין הצליח להוכיח להם שמבחינה חוקית אין שום חוק שהופר. האם תכנון מס כזה (שכאמור אנשי מס שבח לא הצליחו למצוא בו פגם חוקי) מותר על פי ההלכה?

תשובה

- יש חובה הלכתית לשלם מס על פי החוק, שהרי "דינא דמלכותא – דינא"¹ (בבא קמא ק"ג ע"א). גם פוסקי זמננו, ובהם הראשון לציון והרב הראשי לישראל הרב עובדיה יוסף (יחווה דעת חלק ה ס"ד), הרב אליעזר וולדנברג (ציץ אליעזר חלק טז ס"י מט), הרב דב ליאור (תחומין ג, עמ' 247) ועוד רבים פסקו שהכלל "דינא דמלכותא – דינא" תקף גם במדינת ישראל. הגר"ע יוסף כתב (שם) בפירוט שאסור להשתמט מתשלום מסים. פוסקים אחרים נתנו תוקף הלכתי לחוקי המדינה על בסיס תקנות הקהל, כגון הרב הראשי לישראל הריא"ה הרצוג (עיין תחוקה לישראל על פי התורה, חלק ב, עמ' 58), מו"ר הגר"ש שאול ישראלי (עמוד הימיני ס"י ט סעיף יב) ועוד רבים. לכן ברור שאסור להעלים מסים.
- שאלתך היא אם מותר לנצל פרצות בחוק כדי להקטין את תשלומי המסים, והיא מוכיחה כי הנך ירא שמים, ומי ייתן וירבו כמותך בישראל.
- תכנון מס מותר. החוק מחייב לשלם מסים כפי הכתוב בחוק ולא יותר. לכן אם אדם דאג לכך באופן חוקי (לא כל תכנון מס מותר) – הוא נהג כהלכה. החלטתו של פקיד השומה שקיבל את דברי עורך הדין שלכם היא הקובעת בעניין זה גם את ההלכה.
- נסיים כי יש להודות לקב"ה על שנתן לאנשי דורנו את הזכות לשלם מסים כחוק לרשויות המס של מדינה יהודית, חלום של דורות רבים.

¹ הרמב"ם (הלכות גולה ואבידה ה, יא) והשולחן ערוך (ח"מ שסט, ו) פסקו שמי שמעלים מסים עובר על איסור גזל. לגבי תחולתו של הכלל בארץ ישראל ותחת שלטון יהודי, פסק הרמב"ם (שם) שכלל זה נכון גם תחת שלטון יהודי ונראה שמדובר בארץ ישראל, וכך פסקו גם השולחן ערוך והרמב"ם (שם). וזה שלא כדעת בעלי התוספות (הובאה בר"ן נדרים כח ע"א ובשו"ת הרשב"א חלק א ס"י תרלז) שאין דינא דמלכותא למלכות יהודית בארץ ישראל, כיוון שארץ ישראל היא ירושת כל עם ישראל, ואין למלך בעלות עליה. ונראה בגוף התשובה בהמשך, שכן נקטו הרבה מפוסקי זמננו, שדינא דמלכותא שייך גם במדינת ישראל.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן